

BANK RESURSLARINI DIVERSIFIKATSIYA QILISHDA OMONATLARNING ROLI

Ilmiy rahbar: O.Azimov

Abdimannonov Boburbek Ulug‘bek o‘g‘li

Andijon davlat texnika instituti

“Bank ishi va audit” yo‘nalishi 4-kurs talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada bank resurslarini diversifikatsiya qilish jarayonida omonatlarning o‘rni va ahamiyati tahlil qilingan. Maqolada omonatlar banklar uchun asosiy moliyaviy manbalardan biri sifatida ko‘rib chiqilib, ularning resurs bazasini kengaytirish, moliyaviy barqarorlikni ta‘minlash hamda likvidlikni boshqarishdagi roli yoritilgan. Shuningdek, omonat turlarining xilma-xilligi, ularni jalb qilish mexanizmlari va banklarning raqobatbardoshligini oshirishdagi ta‘siri muhokama qilingan. Maqolada omonat siyosatini samarali tashkil etish orqali bank resurslarini diversifikatsiya qilish imkoniyatlari asoslab berilgan hamda ushbu jarayonning iqtisodiy samaradorligi ko‘rib chiqilgan.

Kalit so‘zlar: bank resurslari, diversifikatsiya, omonatlar, depozit siyosati, moliyaviy barqarorlik, likvidlik, bank tizimi, foiz siyosati, raqobatbardoshlik.

Kirish. Omonatlarning banklar uchun asosiy moliyaviy manbalardan biri sifatidagi o‘rni zamonaviy bank tizimida juda muhim ahamiyat kasb etadi. Banklar faoliyati asosan jalb qilingan va o‘z mablag‘lari hisobiga shakllanadigan resurslarga tayanadi. Ushbu resurslar ichida aholi va yuridik shaxslar tomonidan qo‘yiladigan omonatlar eng katta ulushni tashkil etadi. Omonatlarning barqarorligi va hajmi bankning kreditlash imkoniyatlarini, investitsion faoliyatini hamda umumiy moliyaviy barqarorligini belgilovchi asosiy omillardan biridir.

Bank resurslarining shakllanishida omonatlar markaziy o‘rin tutadi, chunki ular bank uchun nisbatan arzon va keng qamrovli moliyaviy manba hisoblanadi [1]. Omonatlarni jalb qilish orqali banklar o‘z kredit portfelini kengaytiradi va iqtisodiyotning real sektorini moliyalashtirish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Ayniqsa, jismoniy shaxslar omonatlari bank likvidligini ta‘minlashda muhim rol o‘ynaydi, chunki ular doimiy ravishda yangilanib turadigan moliyaviy oqimni yaratadi.

Omonatlarning bank resurs bazasini kengaytirishdagi roli bir necha jihatlar bilan izohlanadi. Birinchidan, omonatlar banklarga uzoq muddatli va qisqa muddatli moliyaviy resurslarni shakllantirish imkonini beradi. Bu esa banklarning aktiv va passiv operatsiyalarini muvozanatlashda muhim ahamiyatga ega. Ikkinchidan,

omonatlar banklar uchun moliyaviy xavflarni diversifikatsiya qilish vositasi bo‘lib xizmat qiladi, chunki mablag‘lar turli mijozlar va turli muddatlar bo‘yicha jalb qilinadi.

Moliyaviy barqarorlik nuqtayi nazaridan omonatlar bank tizimining asosiy tayanchlaridan biri hisoblanadi. Barqaror depozit bazasiga ega bo‘lgan banklar iqtisodiy inqirozlar yoki bozor tebranishlari sharoitida ham o‘z faoliyatini barqaror davom ettira oladi. Omonatlarning yuqori darajadagi ishonchliligi bank mijozlari ishonchini oshiradi va bankning umumiy reytingiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi. Shu sababli, ko‘plab banklar depozit siyosatini takomillashtirishga alohida e‘tibor qaratadi.

Likvidlikni boshqarishda omonatlar juda muhim rol o‘ynaydi. Bank likvidligi deganda bankning qisqa muddatli majburiyatlarini o‘z vaqtida bajarish qobiliyati tushuniladi [2]. Omonatlarning oqimi bankka doimiy pul kirimini ta‘minlab, kreditlar va boshqa moliyaviy majburiyatlarni bajarish uchun zarur bo‘lgan mablag‘larni shakllantiradi. Agar bankda barqaror omonat bazasi mavjud bo‘lsa, u likvidlik riskini kamaytirishga muvaffaq bo‘ladi.

Omonat turlarining xilma-xilligi ham bank resurslarini diversifikatsiya qilishda muhim omil hisoblanadi. Muddatli omonatlar, talab qilib olinadigan omonatlar va jamg‘arma omonatlar bank uchun turli darajadagi barqarorlik va likvidlikni ta‘minlaydi. Masalan, muddatli omonatlar bankka uzoq muddatli kreditlar berish imkonini bersa, talab qilib olinadigan omonatlar qisqa muddatli likvidlik ehtiyojlarini qondirishga xizmat qiladi.

Banklar omonatlarni jalb qilish jarayonida foiz siyosatidan faol foydalanadi. Foiz stavkalari omonatchilarni jalb qilishning asosiy vositasi hisoblanadi. Yuqori foiz stavkalari omonatlar hajmini oshirishi mumkin, biroq bu bank uchun qo‘shimcha xarajatlarni ham keltirib chiqaradi. Shu sababli banklar foiz siyosatini ehtiyotkorlik bilan muvozanatlashtirishi zarur. Bu jarayon bankning umumiy rentabelligiga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi.

Omonatlarning yana bir muhim jihati bu iqtisodiyotdagi investitsion faollikni oshirishdagi rolidir [3]. Banklar jalb qilingan omonatlar hisobiga kreditlar ajratadi va bu mablag‘lar real sektor korxonalariga yo‘naltiriladi. Natijada ishlab chiqarish kengayadi, yangi ish o‘rinlari yaratiladi va iqtisodiy o‘sish tezlashadi. Shu ma‘noda omonatlar faqat banklar uchun emas, balki butun iqtisodiyot uchun muhim moliyaviy resurs hisoblanadi.

O‘zbekistonda ham bank tizimida omonatlar ulushi sezilarli darajada yuqori bo‘lib, aholi mablag‘larini bank tizimiga jalb qilish bo‘yicha bir qator islohotlar amalga oshirilmoqda. So‘nggi yillarda depozitlarni sug‘urtalash tizimi joriy etilishi, bank xizmatlarining raqamlashtirilishi va mobil ilovalar orqali omonat ochish imkoniyatlarining kengayishi natijasida aholi ishonchi ortib bormoqda. Bu esa bank resurs bazasining yanada mustahkamlanishiga xizmat qilmoqda. Shuningdek,

omonatlar banklar uchun raqobat muhitida muhim strategik vosita hisoblanadi. Banklar mijozlarni jalb qilish uchun turli xil depozit mahsulotlarini ishlab chiqadi, bonus tizimlari va qo‘shimcha xizmatlarni taklif qiladi. Bu esa banklar o‘rtasidagi raqobatni kuchaytiradi va xizmat sifatini yaxshilashga olib keladi.

Omonat siyosatini samarali tashkil etish banklar faoliyatida resurslarni diversifikatsiya qilishning eng muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Banklarning barqaror ishlashi, kredit portfelining kengayishi va moliyaviy risklarning kamayishi ko‘p jihatdan depozit siyosatining qanchalik to‘g‘ri va tizimli yo‘lga qo‘yilganiga bog‘liq. Zamonaviy bank amaliyotida omonatlar nafaqat oddiy mablag‘ jalb qilish vositasi, balki strategik resurslarni boshqarish instrumenti sifatida ham qaraladi.

Omonat siyosatini samarali tashkil etishning asosiy maqsadi bank resurs bazasini barqaror va diversifikatsiyalashgan holatda shakllantirishdir [4]. Diversifikatsiya deganda turli manbalardan, turli muddat va shartlarda jalb qilingan mablag‘lar tushuniladi. Bu yondashuv bankka birgina omonatchilar guruhiga yoki bir turdagi depozitga tayanib qolmasdan, moliyaviy xavflarni kamaytirish imkonini beradi. Masalan, jismoniy shaxslar omonatlari, korporativ depozitlar va talab qilib olinadigan hisoblar o‘rtasidagi muvozanat bankning umumiy barqarorligini ta‘minlaydi.

Samarali omonat siyosatining muhim elementlaridan biri bu moslashuvchan foiz siyosatini yuritishdir. Banklar bozor sharoitiga qarab depozit foiz stavkalarini shakllantiradi. Yuqori inflatsiya yoki raqobat kuchaygan sharoitda foiz stavkalarini optimallashtirish orqali mijozlarni jalb qilish mumkin. Biroq, foiz stavkalarining haddan tashqari oshirilishi bank rentabelligiga salbiy ta‘sir ko‘rsatishi mumkin. Shu sababli banklar uchun optimal balansni topish juda muhim.

Omonat siyosatini diversifikatsiya qilishda yana bir muhim omil bu depozit mahsulotlarining xilma-xilligidir [5]. Zamonaviy banklar oddiy muddatli omonatlardan tashqari, kapitalizatsiyalashgan foizli omonatlar, jamg‘arma hisoblari, onlayn omonatlar va moslashuvchan yechib olish imkoniyatiga ega depozitlarni taklif etmoqda. Bu turli mijoz segmentlarining ehtiyojlarini qondirishga yordam beradi va bank resurs bazasining kengayishiga xizmat qiladi. Raqamli texnologiyalar omonat siyosatini samarali tashkil etishda yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Mobil banking va internet banking tizimlari orqali omonat ochish jarayoni soddalashdi va tezlashdi. Bu esa bankka qo‘shimcha mijozlarni jalb qilish imkonini berdi. Shu bilan birga, raqamli platformalar orqali depozitlarni boshqarish xarajatlari kamayadi, bu esa bankning umumiy iqtisodiy samaradorligini oshiradi.

Omonat siyosatining iqtisodiy samaradorligi bir nechta ko‘rsatkichlar orqali baholanadi. Eng muhim ko‘rsatkichlardan biri bu depozitlarning o‘sish sur‘atidir. Agar bankning depozit portfeli barqaror o‘sib borsa, bu uning resurs bazasi mustahkamligini ko‘rsatadi. Ikkinchi muhim ko‘rsatkich bu likvidlik darajasidir. Samarali depozit

siyosati bankka o‘z majburiyatlarini o‘z vaqtida bajarish uchun yetarli likvid mablag‘larni ta‘minlaydi. Bundan tashqari, omonat siyosati bankning kreditlash imkoniyatlariga bevosita ta‘sir qiladi. Jalb qilingan depozitlar kredit operatsiyalarini moliyalashtirishning asosiy manbai hisoblanadi. Shuning uchun depozitlar hajmi qanchalik yuqori va barqaror bo‘lsa, bank shunchalik ko‘p kredit ajratish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Bu esa o‘z navbatida iqtisodiyotning real sektorini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Diversifikatsiyalangan omonat siyosati bankning risk darajasini ham kamaytiradi. Agar bank faqat bir turdagi omonatlarga tayanib qolsa, mijozlar mablag‘larini tezda yechib olishi natijasida likvidlik muammosi yuzaga kelishi mumkin. Ammo turli manbalardan jalb qilingan depozitlar bu xavfni kamaytiradi va bankning moliyaviy barqarorligini mustahkamlaydi. Shuningdek, samarali omonat siyosati bankning raqobatbardoshligini oshiradi. Banklar o‘rtasidagi raqobat sharoitida mijozlarni jalb qilish uchun faqat foiz stavkalari emas, balki xizmat sifati, qulaylik va raqamli yechimlar ham muhim rol o‘ynaydi. Innovatsion depozit mahsulotlari va mijozlarga yo‘naltirilgan xizmatlar bankning bozordagi mavqeini mustahkamlashga yordam beradi.

O‘zbekistonda so‘nggi yillarda banklar omonat siyosatini modernizatsiya qilishga katta e‘tibor qaratmoqda. Depozitlarni sug‘urtalash tizimining joriy etilishi va raqamli bank xizmatlarining kengayishi natijasida aholining bank tizimiga ishonchi ortib bormoqda. Bu esa bank resurs bazasining kengayishiga va iqtisodiy samaradorlikning oshishiga xizmat qilmoqda.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, omonat siyosatini samarali tashkil etish banklar uchun resurs bazasini mustahkamlash, moliyaviy barqarorlikni ta‘minlash va likvidlikni samarali boshqarishning eng muhim omillaridan biri hisoblanadi. Diversifikatsiyalangan depozit siyosati bankka turli manbalardan barqaror mablag‘ jalb qilish imkonini berib, kreditlash salohiyatini kengaytiradi va iqtisodiyotning real sektorini moliyalashtirishda muhim rol o‘ynaydi. Shuningdek, zamonaviy raqamli texnologiyalar va innovatsion depozit mahsulotlari omonatlarni jalb qilish jarayonini yanada qulay va samarali qilib, banklarning raqobatbardoshligini oshiradi. Natijada, omonat siyosati nafaqat banklarning ichki moliyaviy barqarorligini, balki butun iqtisodiy tizimning barqaror rivojlanishini ta‘minlovchi strategik yo‘nalish sifatida namoyon bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Bank auditi: Darslik/ M .Y adgarova, R.Q urbonov; — T.: “Iqtisod-Moliya”, 2019,- 320 b.

2. Sh. Z. Abdullayeva. Bank ishi: Darslik / Sh. Z. Abdullayeva; O_zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi. – T.: «Iqtisod-Moliya», 2017. – 732 b.
3. Xakimov Z. Tijorat Banklarida Aholi Omonatlarini Jalb Qilish Va Ularning Jozibadorligini Oshirish Strategiyalari: Iqtisodiy Va Raqamli Yondashuvlar //Green Economy and Development. – T. 3. – №. 5. – C. 665850.
4. Xakimov Z. Aholi omonat turlari va ularning jozibadorligini oshirish yo'llari //MUHANDISLIK VA IQTISODIYOT. – 2024. – T. 2. – №. 4.
5. Allaberganov S. Tijorat banklari resurs bazasini mustahkamlash yo'llari //Green Economy and Development. – 2024. – T. 3. – №. 4. – C. 665241.